

70 jaar Fotoclub Vooruit Gent

Gruppenbild mit Damen : Fotoclub Vooruit in de jaren twintig.

De Gentse Fotoclub Vooruit (de eerste socialistische vereniging van fotografen in Vlaanderen) vierde op 3 november 1992 haar 70-jarig bestaan. Het AMSAB verleende zijn medewerking aan een tentoonstelling, en AMSAB-medewerker Guy Vanschoenbeek hield bij deze gelegenheid de hierna volgende feestrede.

De fotografie, en haar rechtstreekse erfgenaam de film, is ongetwijfeld één der meest fascinerende gegevens van onze moderne industriële cultuur. Eeuwenlang was de mensheid niet bij machte haar visuele herinnering anders dan bij benadering vast te leggen of op te tekenen, vanaf de grotten van Lascaux, over onze Vlaamse primitieven tot en met de romantische verdichtsels van het begin van de negentiende eeuw.

Met de uitvinding van de fotografie in het midden der negentiende eeuw werd onze blik op de werkelijkheid niet langer vertroebeld: het realisme deed daarmee, ook als kunst- en literair genre zijn intrede, althans zo dacht men aanvankelijk in kringen van fotografen, waar men zich nog niet bewust was van het feit dat de fotografie zich bij uitstek leende tot vervalsing, minstens vertekening van de werkelijkheid.

Fotografie werd niet alleen een middel tot beeldende verslaggeving, al vlug werd het ook een middel tot propaganda.

Roger Fenton, de man die met zijn rijdende donkere kamer de Krimoorlog van 1855 versloeg, was zich daar misschien nog niet van bewust. Het merendeel van zijn opnamen betrof immers groeps- en individuele portretten, en "scènes uit het kampeven" die eerder de gemeidelijke

kameraadschap van een jamboree van scouts dan de gruwel van de oorlog suggereerden. Maar een fotodocument als "De Vallei van de schaduw van de dood", een enge vallei bezaaid met honderden kanonskogels na de beroemde charge van de lichte brigade, legt toch reeds de link met de moderne oorlogsverslaggeving.

Na de Commune van Parijs van 1871 werden trucages gepubliceerd over de "moorderijen zogenaamd door Communards" begaan. Deze voor de toeschouwer van vandaag al te doorzichtige trucages zijn waarschijnlijk het eerste voorbeeld van hoe fotografie ook als een wapen in de politieke strijd - in casu tegen de opkomende socialistische arbeidersbeweging - kan worden gebruikt.

Maar fotografie kon ook een middel van sociaal protest zijn. Thomas Annan wees wat dat betreft de weg met zijn vandaag nog indrukwekkende fotoreportages over het Glasgow van de jaren 1868-1877 met zijn grauwe, industriële achterbuurten. Rond dezelfde tijd schreef John Thomson zijn "Street life of London", en tien jaar later zou Jacob Riis de armoede van migranten in New York op de gevoelige plaat vastleggen. Zijn reportage zou dermate indruk maken, dat de Amerikaanse president Theodore Roosevelt de foto graaf zou uitnodigen hem te begeleiden bij een bezoek aan de sloppen. Riis kreeg voor zijn werk de eretitel van "nuttigste burger van New York" toegekend.

Omstreeks dezelfde tijd verbeterde de techniek om foto's in tijdschriften te publiceren. Rond de eeuwwisseling deed de fotografie als drager van sociaal protest ook in

Vlaanderen haar intrede. In 1903 verscheen bij de Gentse socialistische Volksdrukkerij de bekende "aanklacht" documentaire van Le Peuple-journalist August De Winne "Door Arm Vlaanderen". Een zekere Lefèbure "diep bewogen door de voorstelling der bittere ellende" had vrijwillig aangeboden de clichés te vervaardigen die het verhaal illustreerden. Zo zagen de eerste beluikfoto's het licht, een genre dat we ook later als onderwerp terugvinden in de socialistische fotosalons. Lefèbure kreeg navolging : de bekende vakbondsleider Jan Samijn trok er omstreeks 1910 gewapend met een camera op uit om "de ellende in het nijverige Gent" op de gevoelige plaat vast te leggen. Emiel Carpentier, een bediende van Vooruit, trok volk uit eigen kring met voorstellingen met de zogenaamde toverlantaarn, hetgeen ook de onderwijzer en socialistische vrijdenker Aimé Bogaerts deed : via lichtbeelden toonde hij zijn publiek "hoe de verschillende volkeren hun goden eren". In de socialistische pers zien we aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog de eerste fotografische documenten verschijnen, overigens van zeer slechte kwaliteit. De opkomst van het socialisme te Gent werd trouwens reeds vrij vlug fotografisch vastgelegd : gekend is onder meer de reeks "actiescènes" die Vanderhaeghen maakte met betrekking tot de beweging voor algemeen stemrecht in de jaren negentig van de vorige eeuw. Indrukwekkend is tevens de reportage die beroepsfotograaf Edmond Sacré maakte van de "nieuwe koöperatieve magazijnen van Vooruit" in 1899. Toen in 1908 Avanti's geschiedenis van de Gentse arbeidersbeweging verscheen kon zij door de Volksdrukkerij reeds overvloedig worden geïllustreerd.

Hoe cynisch het ook moge klinken, de Eerste Wereldoorlog vormde een beslissende stap in de ontwikkeling van de fotografie als onderdeel van een massacultuur. Het medium leende zich niet enkel voor propagandistisch maar nu ook voor strikt militair gebruik : luchtfotografie ging voortaan de voorbereidselen tot de slachtingen te velde vooraf. Onder druk van de omstandigheden verbeterde de technologie, en werd fotografie een stuk goedkoper.

Tot dan toe was fotografie een hobby geweest van de betere standen. Via Rusland en vooral Duitsland kwam nu het fenomeen van de zogenaamde arbeidersfotografie opzetten. De pioniers in Duitsland waren aanvankelijk vooral de sympathisanten van de jonge Sovjet-Unie. Een "Arbeiter Illustrierte Zeitung" werd er opgericht als solidariteitsmedium voor het na de burgeroorlog hongerende Rusland, aan het blad werkten bekende namen mee als Albert Einstein, Georg Grosz, Käthe Kollwitz, Anatole France en Upton Sinclair. In de jaren twintig werd AIZ het grootste geïllustreerde tijdschrift van Duitsland.

Maar in die jaren groeide ook de kloof in de kringen van de Duitse arbeidersfotografen. De communisten waren georganiseerd in de Vereinigung der Arbeiterfotografen Deutschlands, de sociaal-democraten in de in 1930 opgerichte Arbeiter Lichtbild Bund, ontstaan uit de foto-afdelingen van de "Naturfreunden". Bij de communisten domineerde de idee van fotografie als een wapen tot propaganda en agitatie, terwijl bij de sociaal-democraten meer het recreatieve en cultuurpedagogische element op de voorgrond kwam. "Een socialist blijft een socialist, ook als hij een natuurmotief, een landschap, dieren, of platen fotografeert", zo schreven zij van hun kant. Vermelden we dat in mei 1930 door de communisten te Berlijn "het internationaal bureau van arbeidersfotografenverenigingen" werd opgericht, dat echter drie jaar later wegdeemsterde onder het naziregime.

Wanneer we die internationale beweging van arbeidersfotografen zien ontstaan, valt des te meer de vroege oprichting van de Gentse Fotoclub Vooruit op. Nu was Gent na de Eerste Wereldoorlog nog steeds de pionier en het belangrijkste centrum van de socialistische beweging in Vlaanderen, ook wat betreft de socioculturele uitbouw van de eigen "zuil".

Te Gent was bovendien reeds vroeg gepionierd op het vlak van de fotografie: vanaf de eerste daguerrotypes van de Sint-Niklaaskerk in 1839 was de beroepsfotografie naar het einde van de eeuw toe zich in steeds versneld tempo gaan ontwikkelen. Gentse figuren als Desiré Van Monckhoven en Leo Bakeland (tussen haakjes : een jeugdvriend van vader Anseele, beiden kwamen uit het schoenmakers-milieu) hebben belangrijke bijdragen geleverd tot de ontwikkeling van de fotografie, dat is gekend. Rond de eeuwwisseling bestond er te Gent reeds een bloeiende afdeling van de Association belge de Photographie. Als we de ledenlijsten hiervan overlopen moeten we duidelijk het "burgerlijke" cachet ervan onderkennen, wat ook tot uiting komt in de thematiek van hun werkstukken. Later ontstond te Gent "LUX NOVA", en als verzuild initiatief ontstond binnen de liberale vereniging Vrijheidsliefde in 1920 de gelijknamige fotoclub. De socialistische Fotoclub Vooruit zou volgens de overlevering zijn ontstaan naar een idee van vader Anseele, wat plausibel is, aangezien hij zeker de internationale inspiratiebron kende. De eigenlijke stichting vond plaats op 14 oktober 1922, en in Vooruit van 18 oktober 1922 verscheen onder de titel "Hoera de sociale Fotoclub is er" een enthousiast verslag van stichtend secretaris August Lippens. Het was een jonge kring van een "35 jongelingen en meisjes" die zich op "kunstgebied wilden ontwikkelen". "Na een korte gedachtenwisseling - zo meldt het verslag - werd de titel

Aan den Arbeid : foto van Jules Behey bekroond met de eerste prijs van de fotowedstrijd "Eduard Anseele", 1928.

van den kring gekozen, Socialistische Photoclub Gent". Vooruit is dus een latere gebruiksnaam. Een voorlopig bestuur van tien leden werd gekozen, kortom de gebruikelijke procedures bij een stichting werden gevolgd, en men besloot elke zaterdagavond om halfzeven te vergaderen in Ons Huis op de Vrijdagmarkt. "Vooruit voor Kunst, ontwikkeling, uitspanning en voor onze partij" zo besloot Lippens zijn verslag. Achter die hoogdravende woorden ging het echter in de eerste plaats om een "plezierige vrijetijdsbesteding", zo schrijft Jan Coppens in "De bewogen camera": de arbeidersleden waren vooral ingenomen met het feit dat het fotoapparaat en de technische en wetenschappelijke wetenswaardigheden nu eindelijk binnen het bereik van de arbeiders waren gekomen.

Van de geschiedenis van de kring in de jaren twintig is ons weinig meer bekend dan de verslaggeving over en catalogi van de door hen georganiseerde fotosalons. Archief ontbreekt voor deze periode, want het is waarschijnlijk bij de pijnlijke scheuring in 1930 door de oud-

bestuursleden meegenomen : het archief dat in het AMSAB wordt bewaard behelst verslaggeving van bestuurs- en algemene vergaderingen en briefwisseling vanaf de scheuring. Wel weten we dat het Gentse voorbeeld inspirerend werkte in Vlaanderen : in 1925 ontstond in Borgerhout Excelsior, later de Arbeidersfotokring Vooruit van Menen, de Arbeidersfotokring van Hoboken, Kunst door Licht op het Kiel te Antwerpen, Kunst en Vermaak te Boom, Camera te Deurne, CATBA te Antwerpen, Geminal in Ronse. In 1930 groepeerden de kringen zich in de FAF, Federatie van Arbeidersfotokringen, die vanaf mei 1932 het blad Camera uitgaf.

Geheel in de lijn van de Duitse sociaal-democraten zouden ook in Vlaanderen deze kringen in de eerste plaats zich tot doel stellen "het schoonheidsgevoel bij haar leden en de arbeidersklasse in het algemeen op te wekken en te ontwikkelen en mede te helpen aan de veralgemening - lees democratisering - van de lichtdrukkunst" zoals het stond in de nieuwe statuten van de Gentse Vooruit, in 1931 opgesteld. Volksvertegenwoordiger Dierkens had het

bij een vernissage te Roeselare over "het stoute durven om in een midden van fabrieksmensen een club te hebben gesticht die onvermijdelijk moet leiden tot het verfijnen van het kunstgevoel der arbeiders". Van "het verspreiden van de socialistische beginsels door het beeld" - wat eveneens in de statuten stond - kwam minder in huis, fotowerk van een één-meistoet of het portretteren der kandidaten bij de verkiezingen daargelaten, evenals de specifieke thematiek die tot uiting komt in bekroonde werken als "Germinal" van Jules Behey, "Tot mijn genoegen" van Elza Aelvoet, en zeker "Werkersbuurtje" van Adolf Verberkt, actieve leden van de kring naast de allroundkracht Charles Lefèvre. Trouwens, bestond daar niet een blad als ABC, dat met zijn overwegend fotografische lay-out de Vlaamse evenknie van de "Arbeiter Illustrierte" vormde? Avanti heeft het in zijn geschiedenis trouwens zeer poëtisch samengevat: naast de "schaduwzijden van het lot van de arbeidersklasse was de stichting van deze kring de lichtzijde, geboren uit de vrijen tijd". Hij situeerde de stichting van de fotoclub naast de oprichting van een Radioclub in 1927, en de Volkshoogeschool te Gent in 1924. De arbeiders hadden de achturige werkdag veroverd na de Eerste Wereldoorlog, men wilde de vrijgekomen tijd zinvol invullen.

De Fotoclub verwierf binnen maar ook buiten de socialistische kring in zijn beginjaren een uitstekende naam. Er is, om er maar één te noemen, het verhaal van de werklongen (hij werkte bij de spoorwegen) Jozef Sterken - oorlogsinvalides tengevolge van een gasaanval - die van zijn dokter de raad had gekregen te fotograferen als een soort therapie om de verveling te verdrijven. Hij exposeerde niet alleen in de fotosalons van Vooruit maar zond werk naar Japan, Brazilië, en de Verenigde Staten.

Het tienjarig bestaan van de kring werd gevierd met een internationaal fotosalon. Een overzicht van de namen van het inrichtend comité leert ons genoeg welke naam en faam de kring genoot: daar zien we de bekende kunstschilder Fritz Vandenberghe, de architect Geo Bontinck, en de kunstcriticus Emiel Langui, lid en voordrachtgever van de fotoclub, een man die na de Tweede Wereldoorlog zijn sporen zou verdienen als administrateur-generaal van de Dienst Schone Kunsten. "Ten einde behalve de fotografische onderrichting ook de algemeene kennis van de leden te vermeerderen" zo staat het in een verslag "zijn bijzondere voordrachten van personen buiten onze kring ingericht geworden zoals Fritz Vandenberghe over kunstgeschiedenis, Emiel Langui over abstracte foto's en surimpressie, en ook een voordracht over Moderne Kunst en de fotografie". In het dagblad Vooruit konden de leden

dan de recensies van de bekende Paul-Gustave Van Hecke lezen...

Het uittreden van de Fotoclub Vooruit uit de Federatie had verschillende redenen. Gent en Antwerpen hebben ook op andere vlakken -niet in het minst in de socialistische beweging - vaak periodes van onmin gekend, en meer in het bijzonder vonden de dertigers van de Fotoclub Vooruit dat hun werken in de federale fotosalons niet voldoende werden gewaardeerd. Op die ontevredenheid entte zich een politiek dispuut: in een door de Antwerpenaars georganiseerd salon waren werken van Oostenrijkse en Italiaanse fotografen tentoongesteld, m.a.w. werken respectievelijk onder de dictatuur van Dolfuss en Mussolini voortgebracht. Met "de bloedhonden van Wenen en de moordenaars van Matteotti - ik citeer uit een brief van de voorzitter van Vooruit - wenste men niets te maken te hebben". En misschien speelde ook een meer "moderne" houding in de Gentse kring een rol... Voor de kleine geschiedenis wil ik hier een citaat uit een brief van Constant Veys niet onvermeld laten. Hierin geeft hij commentaar op de slechte ontvangst die hen in Antwerpen te beurt viel: "de leden werden properkens aan hulder lot overgelaten om al slenterende door de Sinjorenstad te dromen van dienen boot die een paar dagen vroeger verging ofwel het kongres voort te zetten bij de schoone wijfkens van de Brabostad". Einde citaat, en meteen ook het einde van deze kleine geschiedenis van het ontstaan van de jubelerende kring.

De historicus is daarbij zeker geen profeet, noch iemand die de toekomst van Uw vereniging kan voorspellen. Hij kan enkel wijzen -tot slot - op een aantal gewijzigde omstandigheden. De democratisering van de fotografie - één der originele doelstellingen - is uiteraard in zeventig jaar én door de gestegen welvaart én door de goedkopere technologie een feit geworden: onze knutselende pioniers uit 1922 zouden allicht versteld staan over het actuele aanbod op de markt. De zinvolle invulling van de eveneens nog toegenomen vrije tijd heeft er uiteraard vandaag een aantal concurrenten bijgekregen. Een verzuilde opstelling in de socioculturele sector, iets wat drie kwart eeuw geleden nog als een evidentie werd beschouwd, heeft op zijn zachtst gezegd heel wat kritieken geoogst in de jongste decennia. Het mogen aanwijzingen zijn die er ons toe aanzetten te "herdenken", niet alleen in de feestelijke betekenis van het woord, maar vooral in de letterlijke, bezinnende betekenis van het "her-denken" van huidige doelstellingen en werking. Zonder daarbij een waardig woord van hulde te vergeten aan die 35 "jongens en meisjes" die, enthousiast over de mogelijkheden van kunst en licht, 70 jaar geleden deze kring stichtten. (G.V.)